

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЛЯ ОСВІТНЬОЇ СУЧАСНОСТІ УКРАЇНИ

У статті розкрито методологічну функцію історико-педагогічного дослідження для освітньої сучасності України, становлення професійно-педагогічного світогляду, нового формування цілісної системи знань про історико-педагогічні процеси, роль педагогічних концепцій минулого та їхній зв'язок з сучасним реформуванням системи освіти.

Акцентовано, що виконання історико-педагогічних досліджень вимагає нарративізації, яка вибудовується із врахуванням документальних джерел та окремих фактів, описів, наукових узагальнень, з прагненням у минулому віднайти витoki провідних наукових ідей сучасності. Висвітлено різні погляди науковців на значення історико-педагогічних досліджень, концептуальні дискурси та визначено роль та місце окремих подій або особистостей у становленні національної системи освіти.

Ключові слова: історико-педагогічні дослідження, історія педагогіки, історико-педагогічний процес, методологія соціально-гуманітарної підготовки, вищі навчальні заклади, компетентнісне навчання.

Постановка проблеми. Педагоги та науковці завжди мали інтерес до висвітлення питань у різні історичні періоди, прагнули вивчити та ретельно проаналізувати попередній процес розвитку наукової дисципліни, виявити характерні риси, здобутки, методики та з позицій доцільності застосовувати їх у навчальній практиці. Саме цим і породжується актуальність історико-педагогічних досліджень.

Методика історико-педагогічного дослідження передбачає аналіз і порівняння як окремих педагогічних фактів так і суцільного педагогічного процесу певних десятиліть чи епох, розгляд їх в ретроспективі; вивчення і аналіз тенденцій та закономірностей розвитку педагогічної думки, освітніх процесів, педагогічних персоналій тощо.

Аналіз останніх досліджень та наукових публікацій з проблеми свідчить про цікавість дослідників до питань пов'язаних із зародженням, становленням і розвитком вітчизняної педагогічної думки, персоніфікованих розвідок, можливістю використання досягнень педагогів і науковців у сучасному освітньому процесі, вивчення закордонного досвіду з метою поліпшення освітньої системи нашої країни та отримання підвищення якості освіти. Насамперед, це роботи В. Бенери, М. Галіва, М. Гупан, Н. Дем'яненко, Н. Дічек, Є. Коваленко, Т. Левченко, В. Лугового, В. Майбороди, Л. Медвідь, О. Падалки, Н. Побірченко, С. Сисоевої, О. Сухомлинської, Т. Усатенка тощо. Вони уможливають аналіз історико-педагогічних проблем різних періодів та утворюють базу для подальших педагогічних досліджень, проведення експериментів, удосконалення освітньої системи сучасності.

Мета статті – визначити роль історико-педагогічних досліджень для розвитку сучасної освітньої практики України, які уможливають прищеплення інтересу до історико-педагогічних явищ та поглиблять розуміння історичного досвіду і доцільність його використання.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою сучасного етапу розбудови освітньої сфери нашої держави є реформування національної системи освіти, інтегрування її у світовий і європейський освітній простір. Тому не припиняються пошуки оптимальних і перспективних шляхів змін даної системи, які ґрунтуються на засадах демократизації, гуманізації та індивідуалізації.

Вивчення педагогічної спадщини минулого з її досягненнями й упущеннями дає можливість вченим узагальнити реальну картину розвитку вітчизняної педагогічної думки як цілісного багатогранного явища, виокремити національні концептуальні дискурси та проаналізувати їх відповідно до сучасних вимог; визначити роль та місце окремих визначних подій або діячів України у становленні національної системи освіти. Історико-педагогічні дослідження за своєю суттю є інноваційними та знаковими водночас, адже дозволяють акцентувати на вітчизняних здобутках та сприяють реформуванню освітнього сектору. До того ж такі матеріали дозволяють прогнозувати перебіг деяких нововведень враховуючи ретроспективний досвід як вітчизняного, так і зарубіжного дослідного поля. Історико-педагогічні джерела є територією для пошуку нових навчально-виховних технологій, які здатні були б забезпечувати формування творчої особистості здатної до саморозвитку, самореалізації за нових економічних умов у різних видах діяльності.

Розглядаючи вплив позитивістських ідей на історико-педагогічні дослідження в Україні впродовж другої половини XIX – початку XX ст., М. Галів наголошує на тому, що «позитивізм розвивав принцип багатofакторності й цивілізаційний підхід, а останній орієнтував науковців на вивчення передовсім духовної культури, зокрема освіти, то саме позитивістській доктрині потрібно завдячувати спалахом дослідницької праці у сфері історії педагогіки. Дослідники історії педагогіки перейняли ідеї сцієнтизму, натуралізму, визначальності емпірично-індуктивної методики накопичення знань, лінійно-стадіального суспільного прогресу тощо» [5].

Таким чином, філософські теорії та ідеї були покладені в основу педагогічного поступу, розвитку і удосконалення виховних систем середньої і вищої освіти. Не останню роль у формуванні особистості також відіграють соціально-гуманітарні науки, які виходять із позиції вивчення фактів у хронологічній послідовності. І за цим же принципом відбувається нарративізація історико-педагогічних досліджень, що

вибудовуються із врахуванням документальних джерел (законодавчі, нормативні й управлінські документи) та окремих фактів, описів, наукових узагальнень, – це є прагненням у минулому віднайти витоки провідних наукових ідей сучасності та реконструювати події з метою розуміння цінності історії та потреб сьогодення. Історико-педагогічні розвідки конкретної проблеми з дидактики чи педагогіки вищої школи потребують обов'язкового звернення до архівних матеріалів, законодавчих та нормативно-правових актів, періодичних видань, науково-методичної, історико-педагогічної літератури, спогадів, рукописів, листів, промов діячів освіти, непересічних громадян, науковців, які є однаково цінним для відтворення повноти картини та усвідомлення вартості для конкретного історичного періоду. Проте зауважимо, що описи чи факти без належного інтерпретаційного супроводу (визначення періоду чи епохи, впливу на освітній сектор вищої освіти державних і партійних органів, загальної ситуації в країні) і системного аналізу не можуть вважатися науковим знанням, оскільки відсутність часово-просторової віднесеності, причинно-наслідкових і структурно-функціональних зв'язків спрощують даний матеріал і позбавляють його історико-педагогічної цінності.

На думку С. Коваленко, подолання кризового стану сучасної педагогічної науки потребує науково-методологічного забезпечення, осмислення й переосмислення всього проблемного поля історико-педагогічних знань. До історико-педагогічного дискурсу долучилося багато нового, невідомого джерелознавчого матеріалу: персоналії, які в радянські часи були під забороною або ж трактувалися з ідеологічних міркувань як реакційні, «буржуазні»; окремі періоди розвитку української педагогічної думки, наприклад, діяльність братських шкіл України, Кирило-Мефодіївського братства, земств, просвіт, громад тощо; розвиток педагогічної думки української діаспори в еміграції (Софія Русова, Степан Сірополько, Іван Огієнко, Спиридон Черкасенко та ін.). Переосмислюється і ставлення до зарубіжних педагогів – Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнера, О. Декролі, М. Монтессорі, С. Гессена та багатьох інших [6, с. 27]. Продовжимо, розпочату попереднім дослідником, низку проблем: дослідження наукових та науково-педагогічних шкіл ХХ–ХХІ сторіччя; виокремлення новаторських ідей, методик та підходів сучасних науковців; узагальнення наслідків реформування українського освітнього простору; створення та аналіз депозитарію українського педагогічного досвіду тощо – все це необхідно для сучасної розбудови освітньої системи нашої країни.

Питання про систему методологічних підходів в історико-педагогічному дослідженні розвитку педагогічного знання розглядає С. Бобришов і представляє трьома групами: базовими загальнонауковими підходами (системний, структурний, функціональний, логічний, модельний, синергетичний та ін.), які забезпечують необхідну якість аналізу історико-педагогічного процесу; парадигмальними, які базуються на визнаних концепціях і теоріях, що розкривають різні аспекти детермінації розвитку людського суспільства і забезпечують розуміння історико-педагогічного процесу як багатозначних феноменів, різноаспектно вбудованих в систему розвитку суспільства (парадигмально-педагогічний, поліпарадигмальний, антропологічний, соціально-стратифікаційний, аксіологічний, культурологічний, цивілізаційний, стадіально-формаційний); інструментальними (технологічними), в основі яких алгоритми розв'язання дослідження історико-педагогічного процесу (порівняльно-зіставний, герменевтичний, інтерпретаційний, проблемно-генетичний, онтологічний, феноменологічний, диверсифікаційний та ін.) [3, с. 46].

Розглядаючи основні етапи, методи і принципи технології історико-педагогічного дослідження дослідники А. Тимченко і Є. Задоя, визначають важливі елементи для становлення педагогічної культури майбутнього педагога, які ґрунтуються на комплексі соціально-педагогічних якостей і формуються у процесі підготовки до професійної діяльності. До цього комплексу науковці зараховують такі психолого-педагогічні уміння: конструктивні, комунікативні, дидактичні, перцептивні, сугестивні, пізнавальні, прикладні, організаторські [8]. Відтак, вивчення української історії у вищих педагогічних навчальних закладах є дуже великою потребою, бо для майбутніх педагогів розвиток означених умінь, які згодом перетворюються на фахові компетентності є досить актуальним. Проте проблема не знімається у інших закладах вищої освіти, особливо тих, де за дипломом людина має право викладання фахових предметів. У даному разі нівелювання власно українського педагогічного досвіду, історико-педагогічних досліджень у межах курсів за вибором навчального закладу не сприяють патріотичному вихованню, але породжують комплекси меншовартості й нищоти.

Нам імponує думка знаного українського вченого О. Сухомлинської, яка підкреслює, що «проблеми історії педагогіки – це відповіді на виклики сьогодення і розкриття того, як відповідали на подібні проблеми їх сучасники, яка була їхня педагогічна аргументація і чи втілювалося це в практику. Порушена в історико-педагогічному дослідженні проблема може бути зовнішньою щодо історико-педагогічного процесу, диктуватися нинішніми педагогічними, ідеологічними, релігійними питаннями. А її розв'язання цілком лежить у площині історичного дискурсу. У педагогіці, освіті кінця ХХ – початку ХХІ ст. поставлені проблеми ще не розв'язані, і ніхто не може запевнити, що вони розв'язуються тим чи іншим способом» [7, с. 46]. Слід зазначити, що досить важливим у даному разі є те, що певну подію, факт, педагогічне явище необхідно аналізувати у безпосередньому зв'язку з історичними реаліями, зокрема зважаючи на політичні, соціальні, ідеологічні, особистісно-індивідуальні прояви, які характерні досліджуваному періоду.

Соціально-гуманітарні науки є досить близькими, адже спільним предметом їх досліджень є людина та її існування в соціумі. Тому в сучасній історії педагогіки ми орієнтуємося на антропологічні пошуки, який вивчає певний пласт взаємодії соціального простору, часу і сферу людської життєдіяльності, в де здійснюється спілкування людей та формування їхніх компетентностей упродовж усього періоду навчання у вищому навчальному закладі. Висвітлення з історико-педагогічних позицій прикладів

застосування педагогічних ідей, перебігу педагогічних експериментів сприяють узагальненню картини історико-педагогічної дійсності, як окремих ідей так і персоніфікованої спадщини видатних педагогів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведення історико-педагогічних досліджень для освітньої сучасності України є нагальною необхідністю, яка уможливить удосконалення підходів до навчання прийдешніх поколінь, уможливить прищеплення інтересу до історико-педагогічних явищ та сприятиме поглибленню розуміння історичного досвіду і доцільність його використання. Розгляд прикладів застосування певних методичних розроблень, педагогічних ідей, описи педагогічних експериментів не лише сприяють узагальненню картини історико-педагогічної дійсності, але й розвивають критичність мислення, поглиблення аналізу, встановлення балансу між науковою і культурною складовою даних процесів, дозволяють установити логічні міжнаукові зв'язки.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо об'єктивний розгляд історико-педагогічних реалій з метою здобуття нових наукових результатів, що є передумовою удосконалення освітніх процесів.

Використані джерела

1. Дем'яненко Н.М. Персоналії в історії становлення професійно-педагогічної підготовки Київського класичного університету / Н.М. Дем'яненко // Рідна школа. – 2003. – № 7. – С. 53-55.
2. Гупан Н.М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект): дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01/ Нестор Миколайович Гупан. – Київ, 2001. – 487 с.
3. Бобрышов С.В. Методология историко-педагогического исследования развития педагогического знания : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Сергей Викторович Бобрышов. – Ставрополь, 2006. – 480 с.
4. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Івано-Франківська область / Ред. рада вид. В.Г. Кремін та ін. редкол. тому: Б.К. Остафійчук (гол.), В.І. Кононенко (відп. ред.) та ін. – К. : Знання України, 2010. – 335 с.
5. Галів М. Позитивізм як теоретико-методологічне підґрунтя українського історико-педагогічного нарративу (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/6561/1/4.pdf>
6. Коваленко Є.І. Методологічна функція історії педагогіки у становленні майбутнього педагога / Є.І. Коваленко // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – № 4. – С. 27-35.
7. Сухомлинська О. Історико-педагогічне дослідження та його «околиці» / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2005. – № 4. – С. 43–47.
8. Тимченко А.А. Основні методи, принципи та етапи технології історико-педагогічного дослідження / А.А. Тимченко, Є.С. Задоя // Вестник. Наука і практика – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://xn--e1aajfpeds8ay4h.com.ua/pages/view/557>

Lesyk G.

HISTORICAL AND PEDAGOGIC RESEARCH FOR EDUCATIONAL MODERNITY OF UKRAINE

The author of this article considers significance and methodological function of the historical and pedagogic research for educational modernity of Ukraine, formation of professional and pedagogical outlook, integrate system of knowledge about historical and pedagogical processes, role of pedagogical conceptions of the past and their connection with the modern reforming of educational system. It's mentioned here that historical and pedagogic research requires the kind of narration which is formed in compliance with documentary sources and particular facts, descriptions, scientific summaries assigned to find the headsprings of guiding scientific ideas of modernity. Here're the different scientists' points of view on importance of historical and pedagogical researches and their classification are given.

Studying of the past pedagogical inheritance enables to make up the general picture of pedagogic though development as an integrate multifaceted phenomenon, stresses on the national conceptual discourses and analyses them in accordance with the modern requirements; defines the role and place of particular tremendous events or statements of Ukraine in a formation process of the national educational system. Historical and pedagogical researches of a certain problem in didactics or in pedagogy of higher school require some necessary appeal to archival materials, legislative and legal acts, periodical issues, scientific and methodical sources, reminiscences, manuscripts, letters, speeches etc. It was proved that narration of historical and pedagogical ideas, their analysis; examples of utilization, conducting of pedagogical experiments foster the generalization of historical and pedagogical reality, as particular picture of historical and pedagogical reality and separate ideas, as personified inheritance of outstanding educators.

In modern history of pedagogy we consider such researches as anthropologically focused trend, which investigates a certain layer of reciprocity between social space, time and sphere of human activity, where communication between people and their competences formation in process of studying at higher educational institution.

Key words: historical and pedagogic research, history of pedagogy, historical and pedagogic process, methodology of social and humanitarian training, higher educational institutions, competence-based learning.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.